

Simon

Marianne Fredriksson

Simon

Uit het Zweeds vertaald door
Janny Middelbeek-Oortgiesen

DE GEUS

Eerste druk, oktober 1998
Achtttiende druk, april 2021

Oorspronkelijke titel *Simon och ekarna*, verschenen bij Wahlström &
Widstrand, Stockholm 1985

Oorspronkelijke tekst © Marianne Fredriksson, 1985

Published by agreement with Nordin Agency, Stockholm, Sweden

Nederlandse vertaling © Janny Middelbeek-Oortgiesen en

De Geus bv, Breda 1998

Omslagontwerp Buro Blikgoed

Omslagillustratie © Plainpicture/Peter Franck

ISBN 978 90 445 4494 7

NUR 302

Voor Ann

I

‘Gewoon een stomme eik’, zei de jongen tegen de boom. ‘Nauwelijks vijftien meter hoog, daar hoef je niet zo verwaand om te doen.’

‘En je bent ook geen honderdduizend jaar.’

‘Niet eens honderd’, zei hij en hij moest denken aan zijn grootmoeder, die al bijna negentig was en gewoon een knorrig oud wijf.

Benoemd, gemeten en vergeleken verwijderde de boom zich van hem.

Maar de jongen kon nog horen hoe de grote kroon zong, weemoedig en verwijtend. Toen nam hij zijn toevlucht tot geweld; hij slingerde de ronde steen, die hij al zo lang in zijn broekzak had bewaard, recht tegen de stam.

‘Nu zul je je mond wel houden’, zei hij.

Op dat ogenblik verstomde de grote boom en de jongen, die begreep dat er iets essentieels was gebeurd, slikte de brok in zijn keel weg en wilde het verdriet niet voelen.

Die dag nam hij afscheid van zijn kindertijd. Omdat hij dat op een bepaald moment en op een bepaalde plaats deed, zou hij het zich altijd blijven herinneren. Nog jarenlang zou hij piekeren over wat hij op die dag, lang geleden in zijn kindertijd, achter zich had gelaten. Tegen zijn twintigste zou hij er een

vermoeden van beginnen te krijgen, waarna hij zijn hele leven bezig zou blijven om te proberen het opnieuw te veroveren.

Maar nu stond hij op een heuvel bij de tuin van de Äppelgrens uit te kijken over de zee, waar de mist zich tussen de eilandjes ophoopte om langzaam naar de kust toe te rollen. In het land van zijn jeugd had de mist vele stemmen en op een dag als deze zongen de misthoorns van Vinga tot Älvsborg.

Achter hem lagen de rotsen en het weiland met het land dat er is, maar dat niet bestaat. Aan het eind van het weiland, waar de humuslaag dikker werd, lag het eikenbos waar de bomen door de jaren heen tegen hem hadden gepraat.

In de schaduw van die bomen had hij het mannetje met de vreemde ronde hoed ontmoet. Nee, dacht hij, zo was het niet. Hij had de man altijd al gekend, maar pas in de schaduw van de loofbomen had hij hem gezien.

Maar nu maakte dat niets meer uit.

‘Het was toch allemaal maar onzin’, zei de jongen hardop, terwijl hij onder het prikkeldraad van Äppelgrens omheining door kroop.

Hij zag juffrouw Edith niet, Edith Äppelgren, die op vroege voorjaarsdagen als deze altijd onkruid aan het wieden was in de kaarsrechte bloembedden. De misthoorns hadden haar naar binnen gejaagd; ze kon niet tegen mist.

De jongen begreep dat wel; de mist was het verdriet van de zee, net zo oneindig als de zee. Eigenlijk niet te verdragen ...

‘Flauwekul’, zei hij toen, want hij wist wel beter en hij had net besloten dat hij de wereld ging bekijken zoals andere mensen dat deden. De mist was de warmte van de Golfstroom die omhoog steeg wanneer de lucht afkoelde.

Niets bijzonders.

Maar terwijl hij Äppelgrens gazon overstak en thuis de keuken binnenglipte, lukte het hem niet goed om de droefenis in het langgerekte gehuil van de misthoorns over de havenmonding te negeren. Thuis kreeg hij warme chocolademelk.

Hij heette Simon Larsson, was elf jaar en klein van stuk en hij had een donkere huid. Hij had stug bruin, bijna zwart haar en ogen die zo donker waren dat het soms moeilijk was om de pupillen te onderscheiden.

Het eigenaardige van zijn uiterlijk was hem tot nu toe ontgaan, want tot die dag had hij nooit de neiging gehad te gaan vergelijken en daarom had hij ook weinig zorgen gekend. Hij dacht aan Edith Äppelgren en haar problemen met de mist. Maar meer nog dacht hij aan Aron, haar man. Simon had Aron altijd graag gemogen.

De jongen was een weglopertje geweest, het type kind dat net als een vrolijke jonge hond de verleidingen van de landweg volgt. De aanleiding kon een felgekleurd snoeppapiertje in de sloot buiten het hek zijn, gevolgd door een leeg tabaksblikje en iets verderop een fles en nog één, en bijvoorbeeld een rode bloem en weer wat verderop een witte steen en daarna misschien een glimp van een poes.

Op die manier raakte hij steeds verder van huis verwijderd en hij kon zich nog heel goed herinneren dat het tot hem doordrong dat hij verdwaald was. Dat begreep hij toen hij de grote, blauwe tram in de gaten kreeg, die schommelend uit de stad kwam. Hij schrok zich wezenloos, maar precies op het moment dat hij wilde gaan huilen was Aron er.

Aron boog zijn lange gestalte over de jongen heen en zijn stem kwam uit de hemel toen hij zei: ‘Goeie genade, jong, ben je nou alweer weggelopen?’

Vervolgens hees hij de jongen op de bagagedrager van zijn

zwarte fiets en begon naar huis te lopen. Hij praatte over de vogels, over de dikke vink en de ijverige koolmeesjes en over de mussen die in het stof van de landweg rondom hen heen sprongen.

Voor die laatste had hij alleen maar verachting: ‘Vliegende ratten’, zei hij.

In het voorjaar namen ze altijd een kortere weg door het veld en de jongen leerde om het lied van de leeuwerik te herkennen. Dan zong Aron met een enorme stem een lied dat over de heuvels rolde en echode tegen de klippen: ‘Wanneer de heuvels weer groen worden ...’

Maar het mooist was het wanneer Aron floot. Hij kon ieder vogelgeluid nabootsen en de jongen ontplofte bijna van de spanning wanneer Aron erin slaagde de merel wellustig en gewillig te laten antwoorden. Dan grijnsde Aron van oor tot oor.

Nu wilde het geval dat het vogelgeluid dat alle andere daar tussen de rotsen aan de riviermonding overtrof het geschreeuw van de meeuwen was. Aron kon ook die nabootsen en soms gebeurde het wel dat hij ze zo tot woede wist te drijven dat ze boos neerdoken op de man en de jongen.

Dan moest Simon zo lachen dat hij het bijna in zijn broek deed. Ook de burens, die voortdurend gehaast voor allerlei zaken over de weg voorbijkwamen, bleven even stilstaan en moesten glimlachen om de lange man die net zoveel plezier had als het jongetje.

‘Aron wordt nooit volwassen’, zeiden ze.

Maar Simon hoorde dat niet. Tot die dag was Aron de koning van zijn wereld.

En nu zat de jongen aan de keukentafel met die vieze chocolade en hij zag Aron zoals anderen hem zagen. In de eerste plaats beseftte hij dat ’s mans bijzondere vermogen om hem te

redden toen hij nog klein was en verdwaalde, te maken had met Arons werktijden. Simon was 's avonds na het eten weggelopen en Aron was vaak vroeg klaar; hij was net uit de tram gestapt toen de jongen bij de halte aankwam en begreep dat hij verdwaald was. Aron haalde zijn fiets daar op en, als het zo uitkwam, ook dat vreemde kind dat zo vaak verdwaalde.

Opeens zag Simon de verachting, de scheve grijnzen en de vage toespelingen die altijd rondom Aron aanwezig waren. Hij was uitsmijter in een kroeg met een slechte naam in de haven en hij had een bijnaam die Simon niet begreep, maar die zo lelijk was dat zijn moeder er van verontwaardiging van moest blozen.

Simon moest weer aan juffrouw Äppelgren denken. Ze was altijd aan het poetsen en had een keuken die zo netjes was dat hij er nooit naar binnen mocht. Hij dacht dat hij wel begreep hoe mooi je het in je keuken en je tuin moest hebben als je een man had met een bijnaam die zo lelijk was dat de dames ervan bloosden.

Toen Simon de laatste hap van zijn koffiebroodje had doorgeslikt en de chocoladebeker had leeggelepeld, realiseerde hij zich dat Aron nooit de stap had genomen die hijzelf vandaag had gezet. Aron Äppelgren had nooit op een heuvel gestaan om afscheid van zijn jeugd te nemen.

De jongen sliep op de keukenbank. Dat maakte van hem een socialist.

Het was een ruime, zonnige keuken met grote ramen op het westen en zuiden met spijlen erin, witte gordijnen en bloeiende planten ervoor, en buiten oude appelbomen. Onder het raam op het zuiden was een zinken aanrecht met koud stromend water; in de hoek er recht tegenover vocht het ijzeren fornuis met de houtbak haaks ernaast om een plekje en boven

op het fornuis stond een tweepits Primus-kookstel. Langs de lange wand onder het andere raam strekte de keukenbank zich uit, blauwgeschilderd, net als de stoelen en de grote keukentafel, waar door de week een zeiltje op lag en op zondag een geborduurd kleed.

Eten dat lang op stond; vaak vleessoep. Koffie. Baksel; op de woensdagen, wanneer het tarwebrood werd gebakken, hing er een heerlijke geur. Roddel. Als je je klein en onzichtbaar maakte, kon je dat vanaf de houtbak allemaal in je opzuigen. De eindeloze wederwaardigheden van hun naasten; wie er in verwachting was en met wie je medelijden moest hebben.

Je moest met veel mensen medelijden hebben, met de meesten eigenlijk. De jongen leerde om medelijden te hebben mét, niet om een hekel te hebben áán. Op die manier raakte hij zijn woede zo vroeg kwijt dat hij haar eigenlijk nooit meer terugvond. Die woede was er wel; in de loop van zijn leven liet ze zich af en toe even horen, maar altijd te laat en vaak op de verkeerde plaats.

Hij werd een aardige jongen.

Zelf had hij het goed; dat leerde hij ook vroeg, en zo grondig dat er door de jaren heen geen sprake van kon zijn dat hij medelijden met zichzelf kreeg.

Je had Hansson, die werkloos was en daarom op zaterdag zijn vrouw altijd sloeg als hij dronken was. Je had Hilma, die twee dochters in het sanatorium had en van wie het jongste kind al aan tuberculose was overleden. En dan had je die mooie meid van de Anderssons, die altijd in nieuwe kleren rondliep in de binnenstad.

Maar als ze het erover hadden wat die daar deed op straat, werd de jongen naar buiten gestuurd. De vrouwen merkten de aanwezigheid van de kinderen wel op.

De mannen niet. Dat was ook het mooie aan slapen op de keukenbank. 's Avonds zaten de mannen namelijk in de keuken; er was bier in plaats van koffie en er werd over politiek gepraat in plaats van over mensen, en natuurlijk ook over die verrekte auto die het weer niet deed.

Ze hadden een transportonderneming. Daarmee bedoelden ze dat ze een vrachtauto hadden. Overdag reed die rond om hout naar de bouwplaatsen rondom de groeiende stad te brengen. En eten naar hun huis. 's Nachts werd hij gerepareerd, want de lagers waren slecht, de kleppen moesten geslepen worden en de versnellingsbak ging naar de bliksem.

Het waren bekwame lieden, zijn vader en zijn oom. Ze vervingen, smeedden en maakten dingen. Toen ze op een dag tegen een zescilinder motor aanliepen om de oude versleten viercilinder mee te vervangen, konden ze hun geluk niet op. Maar toen ze dat deden, waren ze gedwongen om de cardanas te verlengen, die een extra kruiskoppeling kreeg. Omdat ze halsstarrig vast bleven houden aan degelijke tandwieltransmissie, hadden ze al gauw een auto die de steilste van alle steile hellingen in de stad nog kon nemen, zelfs als het glad was.

De auto werd na verloop van tijd handwerk in bijna elk detail. Er stond 'Dodge' op, maar uiteindelijk was het de vraag of er behalve het mooie rode omhulsel nog veel over was uit Detroit.

Elke avond om tien uur namen ze met een pilsje pauze en dan luisterden ze naar het late nieuws op de radio, die op een kruk stond aan het voeteneinde van de keukenbank. Aan het hoofdeinde lag Simon onder een roze tent; een stuk rood-wit geruite stof dat tussen de klep van de bank en de rugleuning was gespannen en dat, nadat de jongen in bed was gekropen en leek te slapen, aan de poten van de bank werd vastgehaakt.

Op die manier kreeg hij te horen over het schrikbeeld dat uit het hart van Europa te voorschijn kroop en dat Hitler heette. Soms kon je hem zelf horen brullen op de radio en hoorde je hoe de Duitsers *Sieg Heil* riepen. Dan zei zijn vader altijd dat het vroeg of laat mis moest lopen en dat binnenkort alles verwoest zou worden dat de arbeiders en minister-president Per Albin Hansson hadden opgebouwd.

Op een keer kwam er een man met speciaal gesmede moeren. Hij had ze uit de goedheid van zijn hart gemaakt, zei zijn moeder, nadat zijn vader de man de deur had uitgegooid.

‘Uit de goedheid van zijn hart’, brulde zijn vader. ‘Een jodenhater, een nazi in mijn keuken. Ben je gek geworden, mens!’

‘Als je zo schreeuwt maak je de jongen nog wakker’, zei ze.

‘Er kan hem nog wel veel ergers gebeuren’, zei zijn vader, maar toen begon zijn moeder te huilen en de ruzie werd gestust.

Op de bank onder de tent lag de jongen. Hij was bang en probeerde te begrijpen wat er gezegd was. Jood. Dat woord was hem op school ook nageschreeuwd. Zijn vader was wit weggetrokken toen hij het vertelde en op een onwaarschijnlijke, maar fantastische avond had hij hem leren vechten. Urenlang hadden ze in de kelder geoefend: een rechtse directe, een snelle linkse hoekstoot en vervolgens, als je de kans kreeg, een uppercut.

De dag daarna had de jongen zijn nieuwe vaardigheden op school getest en sindsdien had hij het woord niet meer gehoord.

Tot die avond.

Simons moeder was goed.

Dat kon je niet over het hoofd zien, want haar goedheid was op de een of andere manier altijd aanwezig. De wereld waarin de jongen opgroeide was op die goedheid gebouwd.

Mooi was ze ook: groot en blond met een grote, gevoelige mond en verrassend bruine ogen.

Haar goedheid was niet van het kleffe soort; ze was sterk van zichzelf en ze voelde zich niet bedreigd door de groei van anderen. Karin was misschien gewoon een van die zeldzame mensen die weten dat je liefde niet kunt kweken, dat je liefde geen voedsel en water kunt geven.

Omdat liefde alleen maar de afwezigheid van angst is.

Ze had ook ingezien dat de altijd als een trillende ondertoon aanwezige angst in het leven van mensen bijna nooit te verhelpen is en dat niemand een ander inwendig kan helpen. En dat dat de behoefte aan troost oneindig maakt.

Zo werd zij degene bij wie iedereen zijn hart uitstortte. Er was geen slecht behandelde man of vrouw die in haar keuken geen koffie en eerherstel kreeg. Om nog maar te zwijgen van alle kinderen die slecht behandeld werden en bij haar mochten uithuilen en chocolademelk kregen.

Ze droogde geen tranen en kwam niet met oplossingen.

Maar ze kon goed luisteren.

Ze deed het niet om er iets voor terug te krijgen; geduld en een groot hart schonken haar weinig vreugde. Het was eigenlijk juist zo dat alle ellende van het leven, waar zij in haar keuken troost voor gaf, haar eigen verdriet alleen maar deed toenemen. Maar het was wel koren op de molen van haar socialistische overtuiging. 'De mensen behandelen elkaar als beesten omdat ze zelf als beesten worden behandeld', zei ze.

Zoals alle goede mensen geloofde ze niet in het kwaad. Dat bestond wel, maar niet op zichzelf; het was slechts een vergissing die voortkwam uit onrecht en ongeluk.

De jongen werd rechtvaardig behandeld en was gelukkig. Daarom kropte hij later zijn zwarte verdriet en rode geldingsdrang op. Deze gevoelens werden tegelijkertijd bestreden en gevoed door het schuldgevoel dat hij had, en ze gedijden daardoor goed.

Vrouw Ågren had acht kinderen en ze haatte ze allemaal. Simon was waarschijnlijk de enige in het dorp die zich tot haar aangetrokken voelde. Hij ging zelfs zo ver dat hij vriendjes werd met een van haar zonen. Het was geen gemakkelijke vriendschap, want zoals alle kinderen Ågren was de jongen achterbaks en wantrouwend.

Maar door die vriendschap kreeg Simon toegang tot de keuken van de Ågrens en omdat hij het vermogen had zich onzichtbaar te maken kreeg hij daar haat te horen en te zien. Die haat was zo krachtig dat hij steeds overkookte en zich over iedereen uitstreekte.

'Verdomde koe die je bent', schreeuwde vrouw Ågren tegen haar oudste dochter, die zich voor de keukenspiegel stond te kammen. 'Dat heeft helemaal geen zin, hoor. Je ziet eruit als een armetierige vaars en je bent zo mager dat je geld toe moet

geven om je te laten slachten. Denk maar niet dat iemand je wil dekken.’

Tegen haar dochters was ze het ergst; haar zoons schold ze meer uit in het voorbijgaan.

‘Ik heb jullie gekregen als straf voor mijn zonden’, schreeuwde ze. ‘Mijn keuken uit, dat ik jullie niet meer hoeft te zien.’

Op een dag kreeg ze Simon in de gaten en opeens stond hij in het middelpunt van haar haat: ‘Zo, duiveltje’, zei ze langzaam, met een lage stem en de woorden uittrekkend. ‘Loop jij naar de hel, en neem die verdomde, schijnheilige moeder van je maar mee. Maar vergeet haar vooral niet te vragen waar ze jou vandaan heeft.’

Simon voelde hoe zijn razernij door die van haar werd aangestoken en hij haalde diep adem. Maar hij vond er geen woorden voor en stormde naar buiten. Hij rende naar het strand, naar de rotsen bij de plek waar ze altijd zwommen. Het was herfst; de zee was grijs en woest en hielp hem om woorden te vinden.

‘Jij secreet’, zei hij. ‘Jij smerig secreet.’

Maar dat hielp niet zo erg; hij moest iets doen. Hij sneed haar borsten af en sloeg haar ogen in. Daarna schopte hij haar dood.

Nadien voelde hij zich vreemd vrolijk.

Vrouw Ågren was niet oud. Maar ze had vier miskramen gehad en in dertien jaar acht kinderen gekregen en ze had ze allemaal al in haar buik gehaat. Die verdomde kinderen aten haar op, slokten haar leven op, hakten haar nachten in stukken en vergalden haar dagen. Ze namen haar haar gevoel van eigenwaarde en blijdschap af. Alleen woede hield haar op gang, zorgde voor eten op tafel en schone kleren voor man en kinderen.

‘Ze zaait zich voortdurend uit’, zei Karin. ‘Dat is haar ongeluk.’

Zelf gaf ze de schuld aan Ågren, een liederlijke rotzak. Maar hij kwam wel elke vrijdag thuis met zijn loonzakje, dus ze durfde hem toch niet echt aan te vallen.

Ze was al vroeg getrouwd met een aardige man in een goede positie, een man bij de overheid, een douanebeambte. Veel mensen zouden wel vinden dat ze veel geluk had gehad in haar leven, en misschien had ze ook zelf ooit dromen gehad over het leven in het nieuwe huis aan zee.

Tijdens een voorjaar verdronk de oudste dochter zich. Ze was zestien jaar, maar toen de politie haar lichaam vond, bleek dat ze zwanger was. Bij de kruidenier zei vrouw Ågren dat het maar goed was dat het meisje het benul had gehad zichzelf van kant te maken, anders had zij, haar moeder, die verdomde hoer wel gewurgd.

Maar daarna ging ze naar huis en kreeg een miskraam.

Tegen de winter groeide haar buik opnieuw, maar dit keer was het geen baby. Vrouw Ågren overleed toen ze zevenendertig jaar was aan een kanker die net zo huishield als haar haat.

Simon rouwde om haar. En toen Ågren vrij snel daarna hertrouwde met een gewone vrouw, eentje die nederig was, de boel schoonhield en koekjes bakte, ging de jongen niet meer naar het huis toe.

Maar nu was het de avond van de dag dat hij besloten had om volwassen te worden. De mist was tegen de middag opgetrokken. De heldere hemel van de meimaand die je door het keukenraam kon zien werd roze gekleurd door de rood-wit geruite stof over de keukenbank waarop hij lag na te denken over zijn beslissing.

Hij had het gedaan voor zijn moeder, dat was duidelijk. Maar hij had geen woorden gevonden om het haar uit te leggen. Dus zijn beloning, die er altijd uit bestond dat hij het verdriet in haar bruine ogen zag verdwijnen, was hij misgelopen.

Dat verdriet was het enige echt erge in het leven van de jongen, het enige dat echt onverdraaglijk was. Pas veel later, toen hij volwassen was en zij dood, zou hij begrijpen dat haar verdriet nauwelijks met hem te maken had.

Hij kon haar blij maken; door de jaren heen had hij veel trucjes geleerd om pretlichtjes in die bruine ogen te toveren. Daarom dacht hij ook altijd dat hij het was die haar verdrietig maakte.

Een paar dagen eerder hadden ze bericht gekregen dat Simon tot het lyceum zou worden toegelaten. Hij was de eerste in de familie die zou kunnen gaan studeren. Hoewel hij pas elf jaar was, had hij zelf de aanmeldingsformulieren ingevuld en alleen de lange weg gefietst naar de school van de hoogmoed, zoals zijn ouders die noemden toen het tijd voor de toelatingstest was.

Toen de jongen thuiskwam met het bericht dat hij was aangenomen, had hij een glimp van blijdschap in de ogen van zijn moeder gezien.

Maar die werd meteen gedoofd toen zijn vader zei: ‘Dus jij gaat iets worden. En ik moet dat natuurlijk betalen. Weet je zeker dat we ons dat kunnen veroorloven?’

‘Met het geld komt het wel in orde’, zei zijn moeder. ‘Maar voor de rest moet je zelf zorgen. Je hebt dit immers zelf bedacht.’

Een paar jaar later, in de jaren van verzet, zou hij ze haten om de woorden die er die avond vielen in de keuken. En om de eenzaamheid die volgde. Maar later in zijn leven ging hij

hen begrijpen, zijn ouders. Kreeg hij begrip voor die gespleten houding ten opzichte van de burgermansschool, die de kinderen die goed konden leren opslokte en de arbeidersklasse van binnenuit opat. Toen kon hij zich ook een beetje voorstellen hoe ze zich voelden toen ze aan tafel zaten met het vage gevoel dat de jongen hen nu voorbij zou streven.

Maar je wilde immers dat je kinderen het goed zouden krijgen.

Dus toen Karin had afgeruimd en het tafelzeil had afgenomen, haalde Erik het huishoudbboekje te voorschijn en informeerde hij naar het schoolgeld. Vervolgens begon hij de kosten voor boeken en de tram uit te rekenen. Hij keek bezorgd. Maar dat was meer voor de vorm; aan geld hadden ze eigenlijk geen gebrek.

Alleen een eeuwige angst voor armoede.

Zijn moeder dacht nauwelijks aan geld. Maar ze voelde zich ongemakkelijk en haar ogen werden donker toen ze de zware woorden sprak: 'Dan moet het nu wel afgelopen zijn met al dat gedagdroom.'

Misschien betrof haar ongerustheid iets heel anders dan de angst dat Simon het niet zou redden op school. Misschien dacht ze er meer aan dat haar jongen nu iemand zou worden die nergens bij hoorde; iemand die zelf iets moest worden of anders ten onder zou gaan.

Maar Simon hoorde alleen haar woorden en nu lag hij op de keukenbank te denken hoe blij ze zou zijn als hij maar een manier kon bedenken om haar te vertellen dat hij nu net als andere kinderen zou worden, maar dan meer en beter. Want hij had wel gemerkt hoe trots ze was op zijn goede rapporten en op de woorden van de juffrouw aan het eind van het afgelopen schooljaar.